

Вікторія Пустохіна,

студентка 4 курсу

ННІ філології та журналістики.

Науковий керівник: **Г. І. Гримашевич,**

кандидат філологічних наук, доцент.

**Гуцульські фонетичні риси в романі Петра Шекерика-Доникова «Дідо
Иванчік»**

У статті проаналізовано гуцульські фонетичні риси в системі вокалізму та консонантизму, зафіксовані в романі Петра Шекерика-Доникова «Дідо Иванчік».

Упродовж останніх років дослідники приділяють значну увагу роману П. Шекерика-Доникова «Дідо Иванчік», який написаний у 30-х роках ХХ ст., але став доступним для широкого кола читачів тільки кілька років тому [3, с. 86]. Д. Ватаманюк називає роман справжнім шедевром, книгою, яка «правдиво і багатогранно розкриває гуцульський світ і значно збагатить і збереже нашу культурну спадщину» [1, с. 3]. В. Зеленчук упевнений, що «роман «Дідо Иванчік» – це скарбниця, у якій зберігатиметься на довгі роки дух гуцульської самобутності [4, с. 8].

В. Грещук, аналізуючи фонетичні риси цього художнього твору, зауважує, що «роман з мовного погляду є одним із небагатьох художніх творів, який відтворює особливий тип взаємодії літературної мови і діалектів: у мові персонажів та авторській мові засобами орфографії максимально точно засвідчено верховинські гуцульські говірки», і додає: «... мова роману «Дідо Иванчік» послідовно фіксує систему верховинської говірки на всіх структурних рівнях» [2, с. 69].

Мета нашої розвідки – виявити та проаналізувати гуцульські фонетичні риси в романі П. Шекерика-Доникова «Дідо Иванчік».

У досліджуваному романі Петра Шекерика-Доникова відбиті такі фонетичні риси:

1. Звук [а] незалежно від походження після м'яких приголосних, зокрема й після [й], і шиплячих переходить в [е], рідше – в [и], [і:] *усеких, чєс, волосє, почєсови, вогнєний, водєний, жєсними, вискірєли, лєчьного, трєсло, витегают, вигледала, зачєлоси, зачєло, уклєдав, лєжєв, прєла, ухлєвала, пожєлувала, скринчєстий, мочєючі, курнєнки, хрєстєчі, на закінчєнє, витег, всєкого, вершєком, сходєтси, жєлисно, мнєконьким, клєнчєв, держєв, держєк, узєв, гадєчю, черпак, корінє, камінє, имнє, водичько-свєтичько, зачєв, дєв'єтьдєсєть, вісімдєсєть, сімдєсєть, шістьдєсєть, натєгнувси, сєдет, валєвси, дівчєт, румнєнилиси, свєтє, свєтов, дєкую, держєло, пидтєгалиси, протєж, проклєтий, хоромнєного, прєжок, свинєчьки, тєжким, житє, стємишси, держєвси, ужєхнулєси, вовнєну, шєстє, полєгшєло, тєнєтси, мнєсниц, бєвє, бєвєси, єк, єблінка, нап'єлюєт, єкби, тридєв'єт, євитиси, дєв'єть, стєєла, дєв'єтьєх, примєв'єют, смієлиси, пєрєступ'єт, нієкої, лєв'єтси, єсний, у єрмі, єчмінним, справ'єєт, єйця, косарі квєп'єтси, двайцїть, книзь, вісімнацїть, сімнацїть, шишинацїть, п'єтнацїть, штиринацїть, тринацїть, дванацїть, одинацїть, дєсїть.*

2. У дієслівній частці-постфіксі **ся**, яка стоїть у постпозиції, на місці літературного [а] послідовно виступає [и]: *наслухавси, возилєси, здєймалєси, окєснулєси, помєлилєси, пєрєвєртєвси, снітуєвєси, блєжилєси, прикривєвєси, втихомиривєси, засмієвєси, постарієшиси, стємишиси, стиналєси, испєрєвєвєси, гєтилєси, привєжувєлєси, бєвєси, причюєлєси, дєржєвєси, лєгодилєси, утихомирєлєси, душилєси, забувєвєси, обмивєвєси, удивилєси, лєвилєси, пєлцєтуєвєтиси, ужєхнулєси, избєратєси, пригєжєвєбєси, заткєвєси, нєйєси, мєлилєси, виддєдудєтєси, зєвєдєтєси, лєбитєси, отворєєтєси, прєшумєвєси, схєдилєси, звієлєси, пєхїтуєвєлєси, забєривєси, пєтєячєсиси, чєпнулєси, лєгодивєси, вєговєрєувєвєси, нєвчєвєси, злємєнтуєвєси, згєдувєлєси, слєвилєси, рєзбєлєлєси, вєбрєлєси, вклєнилєси, нєбуєвєячєсиси.*

3. Голосний [и] в наголошеній позиції має обнижену артикуляцію й переходить в [е]: *глухєй, крешенєк-сердак, порохє, хєтро, одєн, дахє.*

4. Наявність початкового [и]: *искри, игравси, ише, инчі, из (собов), инклюз, исчез, Иванчік, инде, иноді, ити, изтіпси.* Таку ж зміну спостерігаємо й на місці давнього етимологічного **o** в новоутворених закритих складах: *ни мав видваги, тид (лісом), вид (діда), з викон.*

5. Голосний [и] переважно в ненаголошеній позиції часто переходить в [і]: *мучіла, дівивси, чім міг.*

6. Шиплячі приголосні [ж], [ш] та афrikати [дж], [ч] у різних позиціях виступають як м'які, тобто спостерігаємо пом'якшення шиплячих приголосних, що відзначають дослідники в сучасному гуцульському говорі [1, с. 222]: *шумнючов, річков, кайлачки, вічно, лічно, сорочьок, чьорним, молодєчьок, онучьков, прилипачько, дирочьки, зачєли, увечєрїх, Божїй, жєсними, ише, пужїли, нишьком, держєли, горшькі, буришєники, вішював, лежєв, жєсно, полєкшєло, зморшьки, ни видєржєсла, нашія, жєсно, гїршія, калюжєя, невєлїчька, розгадуючі, прїгїнчєлїве, зачєла, свїжєя, Чьорногора, чєсом, кїчєр, чїмраз, колачєм, черсаком, бжьєли, сонєчько, боршєвіла, дожєм, пужєла, мужєя, запрошєяти, чїчькато, нашія, душія, зачїчєна, чєтвертїй, вєршєка, джючьки, чьорт, нїчь, урочєсті, шєнуєшє, чїстє, запїчька, нїчєний, помїчєнов, з Дїдушкової Рїчьки, чьоловік, чьо, шїрим, жєлів, Иванчік, дїточьок, наймєнчєя, запрошєяти.*

7. Кінцевий [р] зберігає давню м'якість, що відзначено і в сучасних гуцульських говірках [6, с. 125]: *нехарь, царь, мальфарь, косарь, козарь, четвер, зїрь.*

8. Ствердіння свистячих [з], [ц], [с] як у суфіксах, так і в абсолютному кінці слова: *Люпайлівску, чєлїдїнских, дєс, нїзко, кудас, лавїцу, каганєц, росїци, людску, чьогос, икос, когос, вїтрєц, колїс, икїйс, тасємнїцу, криз, цу, конєц, вїтрєц, хлїбєц, лавїца, блїзким, людску, хлопєц, у полїци, долївлїц.* Ця риса збережена і в сучасних гуцульських говірках [6, с. 125].

9. На місці [хв] чи [х] часто виступає приголосний [ф], тобто відбувається заступлення (субституція) [хв], [х] > [ф]: *футко, форнув, фсим, фанте, філі, пласти фої, під фіст, фалити*.

10. Асиміляція [шч], [с] – [шш], [ш]; [жд] – [ж]: *нашушний, шош, шо, до шірого, нипроше, ошюхавси, заблишеєлиси, ише, ни пушию, проше, ни пушию, ше, на стояшу, дворише, голосніше, башив, мушіне, изнишіти, у найтемнішим лісі, відпушіне, Благовішіне, ліси трішеєли, блишеєлиси, шесте, вішював, шишинаціть, знишіли, перед Пушінем, найвиших, дожєм, живушія, мошя, найдуше, шюрила, моршів, відшював, шушениця*.

11. Наявність усіченої форми кличного відмінка: *ото хло', Ива', Дми', хльо'*, що зумовлено тим, що під час того, як гукають когось у горах, останній склад імені зникає, про що було зауважено й іншими дослідниками, які вивчали форми кличного відмінка іменника в гуцульських говірках.

12. Зникнення звуків у ненаголошених складах, здебільшого у формах відносного займенника *який*, де спостерігаємо втрату голосного [а]: *робити хоть-йку роботу; у йкійс принежді; йка буде погода; дідо буї икийс надусаний; хоть у икій роботі; позапрестували вни з-перед ичь усі петельки; йкий перший голос учюєт по вечери надворі; йкіс молоді люде игралиси в зимах; абес ни упала у йкус побліку*.

13. Переважання звука [г] як у питомих українських, так і в запозичених словах: *грьчно, газдівстві, газдив, Юринтівського легіня, гуглі, грунями, фіглево, гирями, дзигарки, таверлувала, Олега, агземен, грунт, дрицуга, фіглі, белегу, телетчіни, тала, тога, грейцарів, тонтами, джюгала, гаджюги, ни гриндзи, гражду, гардегав, наниг, старитан, таверлувала, тами, нанитаючи, грейцер, шартами, таворов, гадзюга, гражда, гніт, ремитаючи, татунків, товів, ни гринзи, гардегав, вигоював, узєвси до товдовання, зтарда, вигоїв, белега, догами*.

14. Відсутність епентетичного [л] у сполученнях губний + [й]: *кван'єтси, примов'єют, переступ'єт, лов'єтси, люб'єт, гнів'єт, розправ'єла, сп'юху, губ'єчіси, причеп'юваними, примов'єв*.

15. У сполученнях губний [м] + [й] наявний епентетичний [н]: *ломнет, из земні, в мнєконьким, на имнє, румнєнилиси.*

16. Відсутність подовження приголосних в іменниках середнього роду II відміни: *казаня, житя, пиддашя, перед спанєм, волосє, житє, закінченє, корінє, розлученє, камінє, до стріленя, сумліня.*

17. На місці давніх звукосполук сполук **рѣ, лѣ** між приголосними виступають **ри, ли**: *дрива, дриворуб, до слиз, криви.*

18. Заміна палатальних [д'], [т'] на [г'], [к']: *кімнє, джвінтіла.*

Отже, у мові роману Петра Шекерика-Доникова «Дідо Иванчік» послідовно відбито важливі фонетичні риси гуцульських говірок Верховинщини.

Ми погоджуємося з думкою В. Грещук, яка зазначила, що мова роману не є і не може бути абсолютно точною фіксацією південних гуцульських говірок. Фонетика мови роману настільки точно відбиває особливості звукового складу гуцульських говірок околиць смт. Верховина, наскільки правописна система дає змогу їх відбити [2, с. 71].

З упевненістю можна стверджувати, що роман «Дідо Иванчік» – це скарбниця, у якій зберігатиметься на довгі роки дух гуцульської самобутності [7, с. 6], виразником якого значною мірою є лінгвальні діалектні гуцульські риси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К., 1980. – С. 222.
2. Ватаманюк Дмитро. Старовітчина // Петро Шекерик-Доників. Дідо Иванчік. – Верховина, 2007. – С. 3.
3. Грещук Валентина. Гуцульські фонетичні риси у мові роману Петра Шекерика-Доників «Дідо Иванчік» // Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі: До 100-річчя професора Федота Трохимовича Жилка. – К., 2008. – С. 69- 71.
4. Гримашевич Галина. Назви одягу та взуття в романі Петра Шекерика-Доникова «Дідо Иванчік» // Вісник Прикарпатського

університету. Філологія. Випуск XXV-XXVI. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 86-91.

5. Зеленчук Василь. Літературний шедевр Гуцульщини // Петро Шекерик-Доників. Дідо Иванчік. – Верховина, 2007. – С. 4-6.

6. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Заблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 125-126.

7. Шекерик-Доників Петро. Дідо Иванчік. – Верховина: Редакція журналу (видавництво) «Гуцульщина», 2007. – 496 с.